

DE VROUW DIE HAAR WIKIPEDIA-PAGINA PROBEERDE AAN TE PASSEN

Iedereen moet ergens zijn van Tjitske Jansen

Het was lang wachten op een nieuwe titel van dichteres Tjitske Jansen. Maar geduld loont. In *Iedereen moet ergens zijn* lees je tussen de regels door welke weg het autobiografische personage de voorbije jaren heeft afgelegd.

SARAH VANKERSSCHAEVER

Het is januari 2003, de debuutbundel *Het moest maar eens gaan sneeuw* van Tjitske Jansen (1971) is pas verschenen en in Nederland loopt een vrouw van boekhandel naar boekhandel. Ze koopt niets, kijkt enkel of de bundel er te vinden is. In de eerste boekenwinkel waar ze komt, is dat niet het geval. In de tweede ook niet. In de derde komt een verkoopster op de vrouw af: “Mevrouw Jansen, uw boekje is een succes. Het is overal uitverkocht!”

We zijn een slordig afgeronde twee decennia later en Tjitske Jansen twijfelt niet langer aan haar bestaansrecht als schrijfster of dichteres. Van haar bundels zijn enkele tienduizenden exemplaren verkocht, ze heeft zich op podia laten opmerken als spokenwordartiest en tussendoor heeft ze alle tijd genomen die nodig was om aan haar oeuvre te werken. Met zevenmijlslaarzen heeft ze parels achtergelaten: *Koerikoeloem* (2007, Podium), waarvoor ze de Anna Bijns Prijs ontving, en *Voor altijd voor bet laatst* (2015, Querido). En nu dus haar nieuwste *Iedereen moet ergens zijn*.

Leg je de vier titels naast elkaar, lees je ze door elkaar, maak je ze in je hoofd stapelbaar, dan lezen ze als een talige caleidoscoop. In gelijkaardige, maar toch telkens andere kleuren en vormen schrijft Jansen over haar ontstaansgeschiedenis. Met elke flard, elke bundel, laat ze ons daar met nieuwe ogen naar kijken. Omdat het haar daarom te doen is: de blik waarmee je kijkt en welke verhalen er zo kunnen ontstaan.

Hoe meer een verhaal gemeengoed wordt, hoe minder het verhaal van jou is. Zo lijkt Tjitske Jansen het althans te ervaren. Ja, ze weet welk personage ze voor anderen is. Ze is een kat met negen levens, geboren op 3 maart 1971 en opgegroeid in het Nederlandse Barneveld – een dorp tussen Arnhem en Utrecht in. Ze heeft een broer, de band is ruw en nadat haar ouders zijn gescheiden zal het gezin definitief versplinteren: tussen haar twaalfde en acht-

tiende groeit Jansen op in verschillende pleeggezinnen. Maar in de taal komt ze thuis, altijd. Ze studeert cum laude af aan de Arnhemse kunstacademie als docent theater en gaat nadien acteren en theaterteksten schrijven. Om de kost te verdienen werkt ze ook als marktverkoper, serveerster, administratief medewerker en kokshulp.

Ondertussen gaat het hard: haar debuutbundel *Het moest maar eens gaan sneeuw* is een duizelingwekkend succes, zelfs Hugo Claus noemt het “exceptioneel”, haar parlandostijl is geliefd op podia en ze wordt in een klap een bekende persoonlijkheid. Maar na jaren van hetzelfde krijgt ze het gevoel in cirkels te leven. Eind 2007 vertrekt ze naar een Tibetaans-boeddhistische woongemeenschap in Schotland, waar ze drie jaar zal blijven. Nadien keert ze, met een tussenstop in Brussel, terug naar Nederland en daar woont ze nog steeds.

Dat is wie Tjitske Jansen voor anderen is. En dat is wat Tjitske Jansen niet wil: een eenduidige lezing van een verhaal dat in wezen nooit vastligt, zelfs niet de fragmenten die al geschreven zijn.

“In 2014 veranderde ik de tekst van mijn Wikipedia-pagina.” Met deze eerste zin van *Iedereen moet ergens zijn* tekent de schrijfster prettig verzet aan tegen wat zwart op wit over haar geschreven staat. Jansen is vertrouwd met het naar haar hand zetten van gemeengoed. In haar eerste bundels stelde ze spreekjes als Sneeuwwitje in vraag, die ze “verpersoonlijkte” volgens haar eigen ervaringen. Jansen loopt bovendien in elk van haar bundels als een personage rond: door in haar teksten stil te staan bij herinneringen en autobiografische anekdotes houdt ze al schrijvend haar leven tegen het licht.

Dit keer doet ze het omgekeerde: de feitelijkheid van haar Wikipedia-pagina aanvullen met ongetwijfeld waargebeurde, maar wel kleurrijke, verhalende details. Over hoe ze in Schotland van een Engelse,

95-jarige oud-officier leerde “hoe je een goeie curry maakt”. Over hoe ze een schrijfworkshop gaf aan jongeren op een camping en een zestienjarige daar schreef: “Arm doucheputje / Altijd shampoo in je ogen / En haren in je mond.” Wikipedia weigerde haar aanpassingen.

Terug naar de poëzie dus, voor Tjitske Jansen zowat de enige vrijplaats waar ze geen tegenspraak hoeft te dulden en dus de volledige regie in handen heeft. Al vindt Jansen het vreselijk dat zelfs van die vrijplaats verwacht wordt dat ze een duidelijk label heeft: poëzie of proza – genres waar ze met haar publicaties allebei aanspraak op maakt. Dus kiest ze niet, ongeacht welke pasvorm ze haar in interviews en recensies proberen aan te meten. Van die genreloosheid is ook *Iedereen moet ergens zijn* doordrongen. In korte teksten die zowel voor poëtisch proza als prozaïsche poëzie kunnen doorgaan, afgewisseld met miniaturen van hoogstens vier zinnen of intermezzo’s die ze bestempelt als “column” of “theatertekst”, laat ze de lezer-op-zoek-naar-genrehouvast bijna alle hoeken van de literatuur zien.

En juist zo heeft Jansen ons waar ze ons wil: een beetje wankel.

In *Iedereen moet ergens zijn* laat Jansen de lezer rond zijn as draaien tot die met verward-verwonderde ogen naar een bekend verhaal kijkt. De schrijfster en de lezer schrijven en lezen daardoor met eenzelfde kwetsbaarheid. En die ontvankelijkheid als lezer is meer dan ooit nodig in deze bundel: Jansen legt de ontstaansgeschiedenis bloot achter de anekdotes en de aanzetten die we in haar vorige bundels al konden lezen. Het onuitwisbare moment, bijvoorbeeld, waarop haar ouders haar en haar broer vertelden dat ze zouden scheiden:

Onze vader, in pyjama, kwam de keuken binnen.
Hoe waren onze ouders tot het besluit gekomen
het op deze manier aan te pakken?
Heeft onze moeder tegen onze vader gezegd:
‘Doe jij het maar?’

Het zijn enkele van de meest aangrijpende passages.

Met grote helderheid beschrijft Tjitske Jansen de moeder in de bijstand, de onhebbelijke broer, de zichzelf uitwissende vader, de hobbels op de weg naar het schrijverschap. Een helderheid die haar verleidt tot nieuwe metaforen. In *Koerikoeloem* schreef ze nog, verwijzend naar haar thuisloze jeugd: “Er was mos. Het levende bewijs dat je kunt groeien zonder wortels.” Vandaag schrijft ze daarentegen

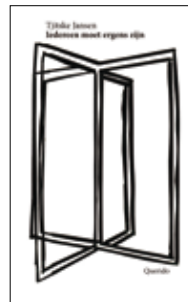
over bomen – bij uitstek “gewortelde personages”: “Een eik die in de duinen groeit is een zee-eik. / Die groeit scheef. Dat hoort zo.” En: “De beuk die het goed doet in de schaduw / geeft zelf schaduw.” Of: “De lariks die veel licht nodig heeft / laat ook zelf veel licht door.” Ook thuisloos kom je ergens vandaan, lijkt ze aan zichzelf toe te geven.

In dat naakte benoemen waarvan *Iedereen moet ergens zijn* doordrongen is, stript Jansen trouwens ook haar eigen personage. Het meisje bestaat niet meer louter uit de kinderlijke blik. Geworteld als ze is in een mislukt sprookje, is ze evengoed een personage dat liegt en steelt, net als haar ouders.

Deze bekentenissen laten opnieuw sporen na in de taal. *Iedereen moet ergens zijn* kent minder impressionistische lieflijkheid dan haar debuut en geen stilistisch spel met “er was” zoals in *Koerikoeloem*, de sprookjesaanhef waarmee ze toen elk fragment aanvatte. Er is vooral naaktheid, waarmee Tjitske Jansen de “ernstige” tendens in haar oeuvre verderzet. Met groeiende aanvaarding kijkt ze naar de beelden die zich in haar hoofd hebben gegrift en gevormd. Een berustende vaststelling die evengoed uit de titel spreekt.

Door al die harde ervaringen opnieuw in haar talige universum binnen te trekken, maakt Jansen haar vertrouwde poëtica waar: “Er moest iets op het spel staan, het moest er toe doen. En voor mij doet het er toe dat ik me zo kwetsbaar maak”, zei Jansen ooit over haar eerste twee bundels. In parlandostijl heeft Jansen zich zo niet alleen een geheel eigen oeuvre geschreven, maar ook een eigen universum. Een zuurstoftent na zich lang onveilig en onbegrepen te hebben gevoeld.

Iedereen moet ergens zijn is daar de bevestiging van. Ze herbeleeft vanuit de veiligheid van haar eigen taal enkele van de meest aangrijpende momenten uit haar leven. “Schaamteloos naar binnen”, zoals Jansen haar blik als schrijfster ooit omschreef. Het maakt van *Iedereen moet ergens zijn* een intens, maar vertrouwd weerzien met Tjitske Jansen.

TJITSKE JANSEN,
*Iedereen moet
ergens zijn*, Querido,
Amsterdam, 2021, 112 p.